

NICOLA TRANFFAGLIA E MASSIMO FIRPO, *La Storia. I grandi problemi dal Medioevo all'Età Contemporanea*. Volume quarto. *L'Età Moderna. 2. La vita religiosa e la cultura*, Torino 1986, x+882 sayfa ve ayrıca ek fotoğraf ve gravürler. Torino'daki UTET yayınevinin başlattığı serinin dördüncü cildir. Yeniçağ dönemindeki dinsel hayat ile kültür konularını içermektedir. Fiyatı yazılı değildir.

İtalya'da olduğu kadar tarih çalışmalarının yaygın ve gelişmiş ülkelerinde büyük bir isim yapmış bulunan UTET yayınevi, her bir nesil için yeniden ele aldığı "Tarih" konusu içinde, şimdi Yeniçağ tarihini esas alan ciltleri çıkartmaktadır. Üzerinde yaşadığı toprakların XV. yüzyıldan sonra nasıl büyük bir girişim içinde olduğunun farkında olan yayınevi, sonraki nesillere de görkemli eserler vererek ikiyüz yıla yaklaşan çalışmalarını süslemektedir. Şimdi elimizde bulunan eser, işte böyle bir birikimin uzantısıdır.

Eser 29 tane araştırmanın bir araya getirilmesinden meydana çıkmıştır. Araştırmacılar, mütehasşis oldukları alanlarda, fazla polemige girmeden konulara yaklaşmakta ve kesin görüşlerini ortaya koymaktadırlar. Yapılan incelemelere bir göz atacak olursak: Cesare Vasoli, ["Umanesimo e Rinascimento" (*Hümanizma ve Rönesans*), s. 1-40] bu iki hareketin yaratıcısı durumunda bulunan İtalya yarımadasındaki devletlerin yaptıkları katkılar yüzyıllardan beri incelenmektedir. Yazar, tarihsel geçmişi değil fakat konunun yorumu bakımından gelişmesini ele almaktadır. Geçen yüzyıldan itibaren hakkında çeşitli görüşler ileri sürülen bu iki hareketin kaynağı ve sonraki nesillere olan etkisi hakkında ortaya konan birtakım eserler, artık kaynakçaları bile taşımaktadır. Bununla beraber güncelliğini kaybetmemiş ve her zaman bir Rönesans arayışı içinde bulunan insanlığa bir kaynak teşkil etmiştir. Bölüm sonuna eklenen eserler listesi de kuru bir sıralama değil fakat konu etrafında açıklamalı bir kılavuzdur. Onbir bölüme ayrılan eserler sıralaması bile, insanlığın onbeşinci yüzyıldan itibaren nasıl bir canlı evrim içinde olduğunu ve bunu yorumlamanın günümüzde bile ne kadar güç fakat aynı zamanda kaçınılmaz bir görev olduğunu en güzel ispat eden çalışmalardan birisidir. Ortaya konulan fikirler açısından bu eserlerde hem eski dönemlerden esinlenildiği hem de yeni bir yorum ortamı içinde değerlendirildiği gösterilmekte, bu konuda etraflı olarak ele alınmaktadır.

Elizabeth L. Eisentein, "L'invenzione della stampa: il libro e la nuova circolazione delle idee" [*Matbaanın keşfi: kitap ve fikirlerin yeni bir yayılma ortamı bulması*], s. 41-60] adlı eserinde Yeniçağ tarihi dönemi içinde matbaanın keşfi mühim bir yer tuttuğu kadar, fikir eserlerinin belirli çevreler dışında yeni kişilere ulaşması sorunu üzerinde değişik çalışmalar yapılmaktadır. Kitap sanayiinin nerelerde yayıldığı ve etkilediği kültür çevrelerinin nereleri olduğu hakkında yapılan çalışmalara açıklık getiren araştırmacı, kütüphanelerin ve kitapçıların da bu konudaki katkılarına dair güzel satırlar ayırmıştır. Kitabı basmak kadar, belirli bir görünüm verme çabalarına değinen araştırmacı, eseri Avrupa'da yapılmış belli başlı yayınlara dayanarak hazırladığını kaynakçasında göstermiştir. Eric Cochrane, ["La storiografia del Rinascimento" (*Rönesans dönemi tarihçiliği*), s. 61-79] tarih alanında getirilen bir takım yeni görüşlerin ışığı altında yeni eserler kaleme alan Rönesans dönemi tarihçilerinin eserlerini bugün okumak çok zor olmakla beraber, belirli bir dönemin siyaset ve ayrıca diğer devletlere ve bu arada Türk dünyasına bakış açısına dair incelemek yararlıdır. Bu araştırmada

verilen kısa hükümler ve kaynakça bilgisi, canlanan tarih araştırmalarının belli bir düzeyine ışık tutmaktadır. Giuliano Gliozzi'nin "Le scoperte geografiche e la coscienza europea" (*Coğrafi keşifler ve Avrupa bilinci*), s. 81-103] adlı araştırması da 500. yılı kutlanacak olan Amerika'nın keşfi konusunda birçok yeni yorumlara yol açtı. Bilinmeyen bir yer olarak mı yoksa bilinmekle beraber iyi tanınmayan bir kıta olarak mı tanıtılması gerektiği bazı eserlerin kaleme alınması nedenidir. Buranın keşfi ile gerçek zenginliklerinin Avrupa'ya taşınması arasında geçen zaman ve ayrıca gerçek bir Avrupa kolonizasyon hareketinin başlaması arasında geçen dönem, Rönesans hareketini yakından etkilemiş ve bu husus dikkati çeken konular arasına girmiştir. Yayın canlanmasına sebep olan bu gelişmeleri yaratanlar, muhakkak *conquistadores* (işgalciler) diye adlandırılan kişilerdir. Yeni bir kazanç kapısı aramak için cesaretli bir işe girişenlerin çabaları, en çok Avrupa'da kalan büyüklerine yaradı. Hem devirlerinde geniş bir mali güce sahip oldular, sonrada nüfus fazlasını buraya aktardılar. Şimdi ise zamanımızın en detaylı konularından birini Yeniçağ tarihi araştırmalarına bırakmışlardır. Valerio Marchetti, Ottavia Niccoli, Adriano Prosperi, Paolo Simoncelli, Maria Cali adlı araştırmacılar tarafından ele alınan konular da, dinî alanlarda meydana gelen büyük çalkantılar ve bunun siyasal ve sosyal yapılara olan etkisi kadar, fikir çalışmalarına olan etkinliği, hatta sanata yaptığı derin yansımaları detaylı bir biçimde ortaya konulmuştur.

Albano Biondi, ["La storiografia apologetica e contraversistica" (*Koruyan ve eleştiren tarihçilik*), s. 315-333] gibi tarihçiler, XVI. yüzyılda katolik mezhebi içinde patlak veren birtakım bunalımların tarihsel kökenlerini araştırmaya girişen tarihçiler, kendi görüşlerine göre bazı ayrıntılı yorumlar yapmışlardır. Bunların eserleri günümüz tarihçiliği açısından sıkıcı gelmekle beraber, içinde buldukları ortamı en iyi yansıtan kişiler olarak inceleme konusu olmaktadırlar. Baronius adlı tarihçinin devasa külliyatı içinde, Şark ve bu arada Türk tarihi açısından değerli bilgiler bulunmaktadır. 1538-1607 yılları arasında yaşamış olan bu tarihçinin verdiği bilgiler latince olduğu için, ancak batılı tarihçiler tarafından yapılan özetler sayesinde ülkemizde tanınmaktadır. Gino Benzoni, ["Le istituzioni culturali: dalle università alle accademie" (*Bilimsel kuruluşlar: Üniversitelerden Akademilere geçiş*), s. 335-357] ise işaret edilen yazısında Ortaçağ tarihi içinde manastırların eğitim alanında büyük bir yeri bulunduğu ve bunun geliştirdiği skolastik düşünce sisteminin insanları uyuşturduktan sonra hümanizma ve rönesansın bir tepki olarak doğduğu tezini kuvvetle ileri sürmüştür. Fakat bunun yanında Yeniçağ tarihi boyunca hangi eğitim sisteminin evvelki sistemin yerine geçtiğine dair görüşler tartışma halindedir.

Bir taraftan Orta ve Yeniçağlar üniversitesinin büyük bir hamle yaptığı ileri sürülürken karşı çıkanlar inandırıcı belgeler ileri sürerler. Akademilerin nasıl kurulduğu ve etkinlikleri üzerinde ise söylenenler henüz ilk aşaması içindedir. Bununla beraber, Venedik tarihinin siyasi olduğu kadar sosyal yönü üzerinde kıymetli araştırmaları ile tanınan yazar üniversitelerin yaptığı güçlü hamleyle değindikten sonra karışık görüşte olanlarını da iddialarını sıralamaktan geri durmuyor. Böylece belirli bir uzlaşma yolu aramaktadır. Bilim kurumlarının ve akademilerin nasıl bir çetin badirelerden sonra çağımıza ulaştığına değinen müellifin bu surları en dikkati çekenlerin başındadır. Marina Roggero, ["L'educazione delle classi dirigenti: il modello gesuitico" (*Yönetici sınıfların eğitimi: Cizvit örneği*), s. 359-378] bir önceki bölümün tamamlayıcısı mahiyetinde olan bu satırlar orta eğitimin geçirdiği evrim ve eğitimin yönetici sınıf yetiştirmedeki yerine değiniyor. Katolik mezhebinin güçlü tarikatlarından olan Cizvitler de bu aşama esnasında ellerine geçen fırsatı kaçırmayıp, birtakım eğitim birimleri meydana getirdiler ve böylece kuvvetli reform hareketini eğitim yoluyla bertaraf edip, Katolik kilisesinin ayakta durmasını sağladılar.

Bu arada Makyavel'den söz etmek yerinde olur. Leandro Perini, "Il persieno politico europeo da Macchiavelli alla regio di stato" [*Macchiavelli'den Botero'nun Devlet Kavramı eseri-ne kadar, Avrupa'da siyaset düşüncesi*], s. 379-412] bu konuda önemli bir yayın olarak zikr edilmek durumundadır. Makyavel imlâsı ile yazdığımız Floransa'lı devlet adamı ve düşünürünün eseri uzun asırlardan beri tartışılıp durmaktadır. Yeniçağ tarihinin düşünce sistemi içinde müstesna bir yeri bulunan bu zatın eseri ve etkisi üzerinde durmak böyle bir dizi için kaçınılmazdır. Kaldı ki en fazla kaynakça kaplayan da bu kısımdır. Giriş satırları da çok dikkat çekicidir: 1478 yılının Nisan ayında Giuliano dei Medici'nin öldürülmesinden sonra, katil Bernardo Bandini dei Baroncelli doğruca selâmeti İstanbul'a kaçmakta buldu. Fakat Osmanlı Sultanı Fatih Sultan II. Mehmed onu tevkif ettirdi ve gelen Floransa elçisi Antonio dei Medici'ye teslim etti. Katil Bandini Floransa'ya götürüldü ve Bargello sarayının bir penceresinde sarkıtılan ip-te idam edildi. Lorenzo adlı Floransa devlet başkanı, kendisine ve ailesine böyle olağanüstü bir yakınlık gösteren Büyük Türk Sultanına hassas ve anlamlı bir hediye vermek istediği zaman, Floransa'lı heykeltıraş ve madalya ustası Bertoldo di Giovanni'ye emir verip bir kutlayıcı madalya yapmasını istedi. Emri alan sanatçı madalyonun bir yüzüne Fâti'h'in profilini diğer yüzüne de harp tanrısı Mars'ın yönettiği atların çektiği bir zafer arabası yaptı. Ayrıca Asya, Trabzon ve Yunanistan krallığını simgeleyen üç kadın ekledi. Bunlardan maksat, o sıralarda pek yaygın olan hâkimiyet sembollerini klâsik batı dünyasına bağlamak geleneği idi. Bu aynı zamanda Türk dünyasındaki kavramın batıya nasıl yansıdığını gösterme çalışmasıdır. Macchiavelli'nin *Il Principe* [Hükümdar] adlı eserinin dördüncü bölümünden alınan paragrafa göre, bir tarafta Sultan diğer tarafta onun kölesi durumundaki teba vardır. Sancaklara adamlarını yollar ve istediği bir tarzda yönetir. Bu kavram uzun yıllar batı âleminde tartışıldı. Bölümün müellifi, diğer araştırmacıların kanaatlerinden hareketle, batı kavramının evrimine açıklık getirmektedir. Peter Burke, ["Il mondo alla rovescia: la cultura popolare" (*Tersine bir dünya: halk kültürü*), s. 413-439] bir süre önce "Çağdaş Avrupa'da halk kültürü" adlı eseri ile tanınan müellifin, geçen yüzyılda bağımsız bir bilim olarak incelemeye alınan folklor'un temelinde daha önceden başlatılan çalışmaların bulunduğu ispat edilmektedir. Bir takım alışkanlıkların geleneksel bir tarzda değil de tersine dönmüş bir tarzda icra edildiği üzerinde duruyor. Bunun değişik ülkelerdeki halk topluluklarına etkisi ve uzantısı üzerinde duran araştırmacı, tarih kitaplarına yansımayan veya değişik yorumlanan hususlarının temelini eğilmektedir.

Reicardo García Cárcel'e göre, ["La stregoneria in Europa", (*Avrupa'da büyücülük*), s. 441-465], insan yaradılışında bulunan doğa üstü güçlere aşırı inanma kaygusu çeşitli topluluklarda istismar veya iyiniyete yol açar. Bu konuda tarih kaynaklarına eğilen müellif eski çağlardan başlayıp yeni döneme kadar olan uzantısını belirli aralıklarla ortaya koyup, bir siyasî huzursuzluk yarattığı zaman Engizisyon mahkemeleri tarafından nasıl cezalandırıldığı üzerinde duruyor. İnsan topluluklarının harekete geçirilmesinde çok etkili olan büyücülüğün önlenmesi için çetin tedbirler yanında sosyal yaşamın iyileştirilmesine de gayret gösterilmesine rağmen gene de çağımızda büyücülüğün önüne geçilmemiş olması doğa güçlerinin üstünlüğüne bağlanmaktadır. Cesare Vasoli, ["Alchimia, magia, occultismo", (*İlmi-i simya, sihir, esrarlı bilgiler*), s.467-502], bir önceki araştırmacının bir uzantısı olan bu bölüm için maddeleri değiştirme ve altın arama çabası yanında, yıldızlardan medet umma çalışmaları inceleniyor. Bunlar birtakım boş çalışmalar gibi görünseler de fikir çalışmalarının canlı kalmasına ve yeni yaratıcı kişilerin yetişmesine yol açmışlardır. Böylece, bu girişimler için kaleme alınan eserler bir an için değersiz görünmekle beraber insan yaratıcılık ruhunun hiç de eksilmediğini ve dar bir çevrede kalmakla beraber, yaratıcılık vasfının hareketli tutulduğunu göstermektedirler. Vincenzo Ferrone'de de ["La rivoluzione scientifica" (*Bilimsel devrim*), s.503-537] bir önceki bölümde, insanlığın olumsuz görünen birtakım

güçlere inanma konusu yanında, gene aynı devirlerde insanların yaratıcılık vasıflarını ortaya koyma çabalarını inceleyen satırlarda Kopernik ve Kepler gibi yaratıcı ve ilim âleminde köklü değişiklikler yapan kişileri yetiştiren insanlığı inceleyen satırlarla karşılaşıyoruz. Bilim dünyasını baştanbaşa değiştiren girişimlerin yaratıcısı gene insan topluluklarıdır. Birtakım geleneksel bilgilere bağlı kalması yanında yaratıcı unsurları da benimsemesi, Yeniçağla döneminin olağanüstü başarısıdır. Aristo felsefesi, Batlamyos coğrafyası, Galenos tıbbi köklü değişikliklere uğrayıp yeni kişiler yetiştirdi ise, bunları yaratan bilim adamları yanında onların çevreleri ve arkadaşlarının da özel bir yeri bulunmaktadır. Bilim tarihi çalışmalarını yakından ilgilendirdiği görülen bu sayfalar, Avrupa insanının yeni yeni çeşitli alanlarda nasıl etkili olduğunu ortaya çıkaran en güzel misaller arasında sayılabilir. Dino Pastine, ["L'Europa e le civiltà dell'Oriente" (*Avrupa ve şark uygarlıkları*), s.539-563] Avrupa insanının yakın ilişki içinde bulunduğu Şark âlemini süratle tanımaya çalıştığı söz konusu olmaktadır. Buradaki satırlarda Türk dünyasını değil de Çin, Japon ve Hind tarihi çalışmalarının nasıl başlatıldığı ve sonraki araştırmaların ne gibi yenilikler getirdiği üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmalar sonunda birtakım felsefe akımları da Batı dünyasında büyük ölçüde etkili oldu. Şark dünyasını tanımaya başlayan batılılar bir kısım önyargılar yanında değer ölçülerini değişik yönlerden incelemektedirler. Tarihi uzantısı ise çok değişik boyutlardadır. Bunun getirdiği kaynaklar ile beraber, fikir alışverişinin hızlığı son yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bunun kaynakçalı bir özeti buradaki bölümde okumaktayız. Sergio Bertelli, ["Il libertinismo in Europa" (*Avrupa'da serbest düşünce*), s.565-598] satırları, hür düşüncenin dünyanın bu yaşlı kıtasında nasıl yayıldığı üzerinde durmaktadır. Düşünce sisteminin teori yanında gen çalışmalarına yansımaları üzerinde durulmaktadır. Bu satırlardan sonra Vitor Ivo Comparato, ("Il pensiero politico europeo dalla 'Ragion di stato' all'illuminismo", s.599-633) devlet sistemi arayışlarını açıklamaktadır. Ferdin düşünce özgürlüğü yanında, içinde bulunduğu devlete karşı sorumluluğu ve buna karşılık da devletin hangi alanlarda vatandaşına görevi olduğu fikrinin evreleri üzerinde durulmaktadır. Sergio Bertelli, ("L'erudizione antiquaria e la riscoperta del Medioevo", s.635-662) eskiçağlara ait araştırmalar ile bunun Ortaçağ döneminde incelenmesi ve ayrıca bu iki çağın Rönesans devrinde nasıl yeni bir yöntem içinde tekrar inceleme konusu olduğu, tarihçiler kadar sanat tarihi araştırmacıları ve fikir adamları tarafından değerlendirildiği üzerinde durulmaktadır. Kitabın bundan sonraki yedi adet bölümü Aydınlanma dönemi Avrupa tarihi ve bu dönem içindeki kültür evrelerine ayrılmıştır. Ülkemizde çok az tanınan Aydınlanma döneminin çalışmaları henüz yeterince yansımamıştır. Kaldı ki tarihimizin de en az incelenen dönemi XVIII. yüzyıl tarihidir. Bir dizi yenileşme hareketlerinin başlatılmasına çalışılan bu dönemi Lâle Devri ile başlatıp kapatmaktayız. Avrupa için bile çok zor olan bu döneme ait çalışmalar son yıllarda çoğalmaktadır. Uzantısının daha bir süre gecikeceği anlaşılmaktadır.

Görüntülerin en sona bırakıldığı bu kitap, yayınevının bir dizi başarılı serisinin bir halkasını meydana getiriyor. Elime geçtikçe diğer ciltleri üzerinde durmak ve bir an önce de tamamlanmasını görmek, içtenlikle arzuladığım bir husustur.

DOÇ. DR. MAHMUT H. ŞAKİROĞLU